

ДЕМОКРАТІЯ. ВИБОРИ ТА ВИБОРЧІ СИСТЕМИ.

Основні ознаки демократії:

- 1) визнання народу джерелом влади, сувереном у державі. Саме народові належить установча, конституційна влада, він обирає своїх представників і може періодично змінювати їх, має право безпосередньо брати участь у розробці та прийнятті законів шляхом референдуму тощо;
- 2) рівноправність громадян;
- 3) підпорядкування меншості більшості у прийнятті рішень та їх виконанні;
- 4) виборність основних органів державної влади та ін

Вибори: поняття, функції, особливості при різних політичних режимах. Виборчі системи

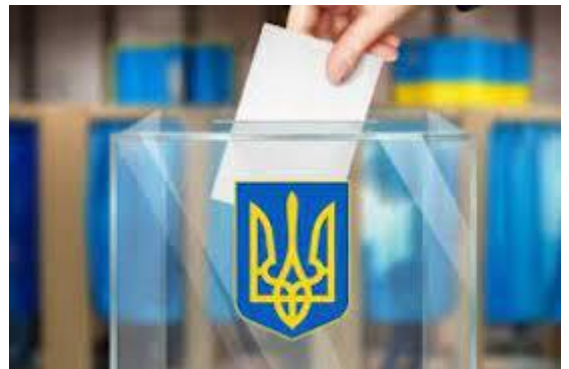
1. Поняття та типологія виборів.
2. Абсентеїзм: сутність, причини та наслідки.
3. Виборча система: основні типи (моделі).

11.1. У сучасних демократичних державах основним способом утворення органів державної влади став інститут демократичних виборів.

Вибори – демократичний спосіб формування та зміни персонального складу органів влади голосуванням.

У суспільстві вибори виконують низку **функцій**:

- + вибори є важливим інструментом реалізації народного суверенітету;
- + за допомогою виборів народ залучається до процесу управління державою;
- + вибори є способом формування й вираження громадської думки;
- + вибори є основним способом легітимації влади в демократичних державах;
- + демократичні вибори сприяють послабленню соціальної напруги, досягненню суспільного консенсусу;
- + вибори дають змогу громадянам здійснювати періодичний контроль за діяльністю влади;
- + вибори є своєрідним фільтром, який відсіює непопулярних, некомпетентних політиків, сприяючи підвищенню рівня ефективності державного управління;
- + через інститут виборів налагоджується зв'язок між народом і владою;
- + вибори сприяють представленню інтересів різних суспільних груп;
- + через вибори відбувається процес рекрутування політичної еліти.

Вибори можна **класифікувати** за різними критеріями:

1. За територіальною ознакою:

- ✓ загальнонаціональні (загальнодержавні) – проводяться на території всієї держави;
- ✓ місцеві (муніципальні) – вибори до органів місцевого самоврядування.

2. За часом проведення:

- ✓ чергові – проводяться в період завершення терміну повноважень виборного органу чи посади;
- ✓ позачергові (дострокові) – проводяться в разі дострокового припинення повноважень виборного органу чи посади;
- ✓ повторні – проводяться у випадку визнання виборів недійсними чи такими, що не відбулися;
- ✓ довибори – проводяться для заміщення посад, що з певних причин стали вакантними, для поповнення складу виборного органу за мажоритарної виборчої системи.

3. За об'єктом обрання:

- ✓ вибори до парламенту;
- ✓ вибори глави держави;
- ✓ вибори до органів місцевого самоврядування.

4. За правовими наслідками:

- ✓ дійсні – вибори, що проведені згідно з виборчим законодавством;
- ✓ недійсні – вибори, під час яких відбулися порушення, котрі вплинули на результати голосування.

11.2. **Абсентеїзм** – байдуже ставлення людей до своїх громадсько-політичних прав. Найхарактерніший вияв абсентеїзму – ухиляння громадян, які мають виборче право, від участі у виборах.

У багатьох державах світу явка виборців на вибори від третини до половини вважається нормальним явищем, адже діє ліберальний принцип: не йти на вибори – таке ж право вільної людини, як і решта, що гарантує особі цивілізаційне суспільство. Добровільна участь у голосуванні і в Україні. Але є в світі приклади країн, де обов'язковість участі у виборах встановлена законодавчо (наприклад, неучасть у виборах в Італії – моральні санкції (догана від мера), у Мексиці – до штрафу або позбавлення волі, у Греції й Австрії – до тюремного ув'язнення на строк від місяця до року).

Причини абсентеїзму пов'язані

- ✓ з особливостями конкретної виборчої кампанії, коли в силу певних причин вибори нецікаві: неяскаві кандидати, прогнозований результат тощо;
- ✓ з загальною політичною, соціально-економічною та культурною ситуацією в державі.

Серед причин абсентеїзму, перш за все, низький рівень політичної культури, інфантильність або ж усвідомлення власного політичного безсилля, нездатність впливати на прийняття політичних рішень, відчуження власних

політичних цінностей та потреб від можливостей їх задовольнити, високий рівень недовіри виборців до політичних інститутів тощо.

Абсентеїзм є відображенням прагнення людей відсторонитися від політики, в якій вони вбачають марнославне й амбіційне змагання групових та егоїстичних інтересів.

Абсентеїзм як тип політичної поведінки конкретної особи може бути:

- рисою її характеру,
- життєвою позицією, що виявляється у відсутності потреби, звички, бажання політичної дії;
- світоглядом, зорієнтованим, наприклад, на внутрішнє вдосконалення та байдужістю до подій у світі та ін.

Високий рівень абсентеїзму виборців в Україні значною мірою є наслідком її колоніального минулого, багаторазових винищень активного прошарку населення, залякувань та репресій, недовіри до влади, панування радянських наративів та стереотипів про неможливість впливу на політичну систему, небезпеку висловити свою думку, що загалом характерні для народів колишнього СРСР, а також "психологією конформізму", панування якої в суспільстві зумовило появу на політичній арені некомпетентних діячів, що знизило авторитет законодавчих органів та влади взагалі.

11.3. Результати голосування, представництво політичних сил в органах державної влади, а, відповідно, і напрям державної політики, значною мірою залежать не лише від ідеологічних орієнтацій та уподобань виборців, а й від типу виборчої системи, яку застосовують у тій чи іншій країні.

Під **виборчою системою** розуміють спосіб організації та проведення виборів, зафіксований у юридичних нормах; порядок, за яким рішення виборців трансформуються у владні повноваження.

Тип виборчої системи залежить від комбінації низки елементів:

- кількісного критерію визначення результату виборів (переможця визначають більшістю голосів чи пропорційним представництвом);
- типу виборчих округів (одномандатні чи багатомандатні);
- форми висування кандидатів та способів голосування;
- типу виборчого списку та ін.

Виокремлюють три основні типи виборчих систем: мажоритарну, пропорційну та змішану (мажоритарно-пропорційну).

Мажоритарна виборча система (лат. *majorite* – більшість) – виборча система, згідно з якою переможцем є кандидат, який набрав встановлену законом більшість голосів виборців, що взяли участь у голосуванні. Тут головним суб'єктом виборів є **особа** (кандидат). Для мажоритарної виборчої системи притаманний поділ країни на одномандатні виборчі округи.

Залежно від способу встановлення переможця, виділяють:

1) мажоритарну систему абсолютної більшості (переможцем стає той кандидат, котрий набрав понад 50% голосів виборців). Якщо жодний із кандидатів не набрав абсолютної більшості голосів, відбувається другий тур виборів, у якому беруть участь два чи більше кандидати, що набрали найбільше голосів виборців або ж подолали встановлену законом межу голосів;

2) мажоритарну систему відносної більшості (переможцем стає кандидат, котрий набрав найбільшу кількість голосів, порівняно з іншими кандидатами, але не обов'язково більше половини);

3) мажоритарну систему кваліфікованої більшості (кандидату потрібно набрати встановлену законом кваліфіковану більшість, зазвичай 2/3 чи 3/4 голосів виборців). Застосовують вкрай рідко через високу нерезультативність.

Основні переваги мажоритарної виборчої системи:

- 1) наявність постійного зв'язку між кандидатом та виборцями округу;
- 2) виборці голосують за конкретну людину, яку можуть оцінити;
- 3) потенційний демократизм, оскільки переможця підтримує більшість виборців;
- 4) простота у підрахунку голосів;
- 5) до парламенту потрапляють лише великі політичні партії, що в свою чергу сприяє стабільності парламентських коаліцій та урядів;
- 6) наявність у кандидата значної свободи у діях, оскільки він завдячує своїм обранням виборцям округу, а не партійному керівництву;
- 7) можливість контролю за діяльністю депутата, персональна його відповідальність перед виборцями та ін.

Мажоритарна виборча система має й низку недоліків:

- 1) суттєва розбіжність між кількістю отриманих голосів та кількістю депутатських мандатів, тобто викривлення результатів голосування;
- 2) неврахування голосів значної кількості виборців;
- 3) можливість здійснення тиску на виборців, підкуманіпуляцій та фальсифікацій;
- 4) перешкодження розвитку малих та середніх партій та ін.

Пропорційна виборча система (лат. *proportio* – співрозмірний) – система, за якої мандати розподіляються між списками політичних партій (блоків) пропорційно до кількості отриманих голосів. Вона характеризується створенням багатомандатних виборчих округів або єдиного багатомандатного округу. У такому разі виборці голосують за партійний список кандидатів у депутати.

За впливом виборця на розташування кандидатів у списку розрізняють такі види пропорційної системи:

- 1) із жорсткими списками (виборець голосує за партію загалом і не може вплинути на розташування кандидатів);

2) з напівжорсткими списками (виборець має можливість голосувати як за список загалом, так і може надавати перевагу певному кандидату);

3) з преференціями (виборець не лише голосує за список, а й віддає голоси кандидатам із списку у порядку їх привабливості для виборця).

Для того, щоб не допускати швидкого зростання малих непередставницьких партій та роздрібненості парламенту, застосовують виборчий поріг – певний відсоток голосів виборців, набрання якого є умовою участі в розподілі місць у парламенті.

Переваги пропорційної виборчої системи:

1) голоси виборців розподіляються пропорційно, мінімізується їх втрата;

2) враховуються інтереси різних суспільних груп;

3) відбувається сприяння розвитку партійної системи та партійної ідеології;

4) існує менше можливостей для фальсифікацій результатів волевиявлення громадян та ін.

Недоліки пропорційної виборчої системи:

1) виборці голосують за «кота в мішку» – не за конкретних людей, а за партійний список, у якому можуть виявитися прізвища невідомих, некомпетентних, непопулярних політиків;

2) відсутність тісного зв'язку, контактів між депутатами та виборцями;

3) доволі складна система підрахунку голосів;

4) до парламенту потрапляє багато політичних сил, що ускладнює процедуру формування парламентської більшості та часто робить уряд у країні нестабільним;

5) відсутність персональної відповідальності депутата перед виборцями за свої дії;

6) обмеження свободи дій депутата, його залежність від партійного керівництва, якому він завдячує своїм обранням та ін.

З метою зменшення недоліків мажоритарної та пропорційної виборчих систем деякі країни впроваджують різновиди **змішаної системи** – процедури проведення виборів, яка охоплює елементи як мажоритарної, так і пропорційної виборчих систем. Цю виборчу систему застосовують зазвичай у тих державах, де триває пошук і становлення виборчої системи, або необхідно досягнути компромісу між принципом представництва у парламенті різних політичних сил та стабільністю сформованого ними уряду.

Найпростішим та найпоширенішим варіантом змішаної виборчої системи є паралельне комбінування (певну частину представницького органу обирають за мажоритарною системою, іншу – за пропорційним принципом). Однак є й більш складні варіанти поєднання мажоритарного та пропорційного принципів проведення виборів.

Питання для роздумів/дискусії

- ❖ За яких умов вибори можуть розглядатися як знаряддя політичного маніпулювання?
- ❖ У чому полягає суть, переваги та недоліки пропорційної та мажоритарної виборчих систем? Яка наразі є більш доцільною для України?
- ❖ Якими критеріями доцільно користуватися при виборі за якого кандидата / політичну силу голосувати?

